

**THE CULTURAL DIVERSITY AS THE INNOVATION ON THE
EXAMPLE OF THE POLISH AND GERMAN BASIC EDUCATION.
CASE STUDY**

**RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA JAKO FORMA INNOWACJI
W ŚWIETLE POLSKIEJ I NIEMIECKIEJ EDUKACJI ELEMENTARNEJ.
WIELOKROTNE STUDIUM PRZYPADKU**

dr Katarzyna Ferszt-Piłat

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie

ABSTRACTS

The issue of the cultural diversity already permanently put its name down into the scientific, media, public and political discourse. Certainly it is significant for social and communications pragmatics and everyday interactions in work, life, education, where we are coming across representatives of diverse cultures (of social-cultural systems). The present article in the idea is supposed to move closer the situation of the meeting of the small child with the cultural diversity and to underline the importance of intercultural education for small children in Poland and in Germany. Peculiarly an answer to a question is interesting: whether in this educational systems formal and unofficial, is action which it is possible to regard as innovations thematically accustoming small children to the cultural diversity applied in the context of the multicultural society? With the help of the case study we are trying to give an answer relating analyses to Polish and German cultural area.

Zagadnienie różnorodności kulturowej nie tylko inspiruje naukowców, publicystów i polityków, stanowiąc podstawę badań, dyskursów i debat, jednakowoż jest ważne dla pragmatyki codziennych interakcji w pracy, życiu, edukacji, gdzie napotykamy przedstawicieli różnorodnych kultur (systemów społeczno-kulturowych). Niniejszy artykuł w zamyśle ma przybliżyć sytuację spotkania małego dziecka z różnorodnością kulturową oraz podkreślić znaczenie edukacji międzykulturowej w pracy z dziećmi na pierwszym etapie edukacji w Polsce i w Niemczech. Szczególnie interesująca jest odpowiedź na pytanie: czy w niniejszych systemach edukacji formalnej i nieformalnej, w kontekście społeczeństwa wielokulturowego,

stosowane są działania, które można uznać za innowacje tematycznie osvajające małe dzieci z różnorodnością kulturową? Metodą wielokrotnego studium przypadku próbujemy dać odpowiedź, odnosząc analizy do polskiego i niemieckiego obszaru kulturowego.

KEYWORDS:

intercultural education, social communication, education for peace, multicultural society, cultural diversity,

komunikacja i edukacja międzykulturowa, edukacja dla pokoju, społeczeństwo wielokulturowe, różnorodność kulturowa, edukacja przedszkolna

„Wielość kultur oraz ich różnorodność jest przejawem twórczości ludzkiej i wielkim bogactwem ludzkości.”¹

Leon Dyczewski

WPROWADZENIE W PROBLEMATYKĘ

Zagadnienie różnorodności kulturowej (ang. *cultural diversity, cultural differences*, niem. *kulturelle Vielfalt, kulturelle Verschiedenheit*) inspirowane obecnie dyskursy naukowe, medialne, publiczne oraz polityczne, w których wskazuje się ją jako istotną cechę współczesnych społeczeństw. Natomiast analiza literatury przedmiotu daje asumpt, aby stwierdzić, że pojęcie „różnorodność kulturowa” definiować można statycznie jako fakt istnienia i wyodrębnienia różnorodnych kultur oraz dynamicznie – poprzez proces komunikacji międzykulturowej, rozumianej jako efektywna płaszczyzna porozumiewania się przedstawicieli odmiennych kultur. Wspomniana płaszczyzna wymaga określonych kompetencji międzykulturowych, te z kolei nabywane są przede wszystkim w trakcie edukacji międzykulturowej. Dlatego szczególnego znaczenia nabierają badania edukacyjne, prowadzone w ramach różnych systemów społeczno-kulturowych. Studia porównawcze w naukach społecznych już od połowy XX stulecia przeżywają renesans i nic nie wskazuje na to, aby ta sytuacja miała się zmienić. Dynamizm migracyjny i styczności międzykulturowe inspirują i zachęcają do badań tego typu. Szczególne miejsce z pewnością ma tu pedagogika porównawcza, interdyscyplinarna dziedzina badań,

a jej zadania określono, jako: „międzykulturowe porównanie struktur, działania, celów, metod i osiągnięć różnych systemów oświatowych i społecznych odpowiedników tych systemów oraz ich części składowych”(porównaj: Pachociński, 2007, s. 57, Prucha, 2004, s. 27–32). Akcentuje się tu wzajemne relacje między nauczaniem a społeczeństwem, podkreślając różnorodność w sferze edukacji, z nadzieją na wykrycie zasad i prawidłowości w badanych zjawiskach.

Powyższe stwierdzenia określają ramy niniejszego przedsięwzięcia, którego celem jest prezentacja innowacji w edukacji małego dziecka, promujących różnorodność kulturową w Polsce i Niemczech. Dodajmy, że interesuje nas zarazem formalny i nieformalny system edukacji. Zatem podstawowe pytania, które towarzyszą naszym poszukiwaniom, brzmią następująco: Czy w polskim i niemieckim systemie edukacji formalnej i nieformalnej, w kontekście społeczeństwa wielokulturowego, stosowane są działania, które można uznać za innowacje tematycznie oswajające dzieci z różnorodnością kulturową? Jeżeli tak, to czym się charakteryzują? Czy mają podobne znamiona w Polsce i Niemczech? Z pewnością są to pytania z zakresu edukacji międzykulturowej małego dziecka, a w kontekście wyzwań edukacyjnych społeczeństwa wielokulturowego warto poszukać na nie odpowiedzi. Zakładamy oczywiście, że niniejsze innowacje dla różnorodności kulturowej znajdziemy w organizacjach edukacyjnych, które kierują swą działalność do dzieci. Zatem znajdują się tu: przedszkola międzykulturowe, fundacje i organizacje o charakterze międzykulturowym, a także programy z zakresu edukacji międzykulturowej i one to stanowią nasz przedmiot badawczy.

Podjmując próbę odpowiedzi na powyższe pytania zastosowano metodę problemowego wielokrotnego studium przypadku. Polega ona na doborze i zestawieniu podobnych przypadków, ze względu na jakies kryterium, będące egzemplifikacją wcześniej ustalonego teoretycznego problemu badawczego. W toku analizy literatury naukowej, stron internetowych przedszkoli, materiałów edukacyjnych oraz udostępnionych szerszemu audytorium dokumentów i publikacji ogólnie dostępnych, próbujemy opisać sytuację spotkania małego dziecka z różnorodnością kulturową. Wnioski pozyskane dzięki niniejszemu studium problemu będą podstawą do opracowania bardziej zaawansowanego projektu badawczego, stanowiącego triangulację wielu metod i technik jakościowych oraz ilościowych, które pozwolą całościowo ująć zjawisko spotkania i osvajania przez dziecko zjawiska i sytuacji różnorodności kulturowej.

ZJAWISKO INNOWACJI W EDUKACJI A RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA

Na podstawie definicji zawartej w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (<http://bip.men.gov.pl>), innowację pedagogiczną stanowią wszystkie nowatorskie rozwiązania programowe, organizacyjne bądź metodyczne, które mają na celu poprawić jakość pracy placówki. W opinii Danuty Ekiert-Grabowskiej, innowacje pedagogiczne są zmianami wprowadzanymi świadomie do systemu szkolnego celem ulepszenia praktyki edukacyjnej, zgodnie z określonymi potrzebami pedagogicznymi (1994, s. 10–14). Potrzeby pedagogiczne są odpowiedzią na zmienność rzeczywistości społecznej, kulturowej oraz konieczność dostosowania się do nowych sytuacji, a także przygotowania uczniów do życia w realnym świecie. Implikuje je twórczy charakter pracy nauczycieli. Zatem „innowacja”, „innowacje” są zastosowaniem kreatywnej, twórczej idei, jako efektu krytycznej refleksji w postrzeganiu rzeczywistości społecznej. W przypadku innowacji edukacyjnych chodzi o opracowanie takich innowacji, które w procesie wdrażania pewnych nowych pomysłów i idei oświatowych biorą pod uwagę zmieniające się formy postrzegania rzeczywistości oraz zmiany w systemach wartości, nowe potrzeby, zmiany w otoczeniu, w którym funkcjonuje szkoła oraz nauczyciel.

W dyskursie na temat polskiej edukacji, często obecna jest tematyka innowacji oraz działań kreatywnych, które powinny być podejmowane w szkole, aby przeciwdziałać inercji tej instytucji. Anna Klim-Klimaszewska – badaczka zagadnień edukacji elementarnej jest zdania, że innowacje należy wprowadzać już w edukacji przedszkolnej i podaje ciekawy przegląd takich rozwiązań – począwszy od metod nauczania, profilowanych placówek po innowacje programowe (2011, s. 175–264). Przykłady nowych zastosowań metodycznych w edukacji dzieci starszych oraz młodszych przywołują również inne badaczki – wymieniając dla przykładu: filozoficzne dociekania dzieci, uniwersytety dziecięce, plan daltoński, metodę projektów czy metodę WebQuest (porównaj: Łażewska, 2012, s. 203–217 oraz Raczkowska-Lipińska, 2010). Obszarów zmian, w których można zastosować innowacje edukacyjne, jest zatem wiele. Jeden z nich wpisuje się już na stałe w edukację europejską, a związany jest z rozpoznaniem bardziej globalnych zmian społecznych i kulturowych. W dużym stopniu generują je migracje oraz wyzwania społeczeństwa wielokulturowego. Europejskie systemy edukacyjne wymagają zatem innowacji promujących różnorodność kulturową. U podstaw takich ewentualnych innowacji

znalazły się dokumenty i aktywności o światowym znaczeniu. Są to: Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 r., Raport światowy UNESCO, dotyczący promowania różnorodności kulturowej oraz dialogu międzykulturowego z 2009 roku (Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue. UNESCO oraz Lewowicki, 2013), Europejski Rok Dialogu Międzykulturowego (2008), a także Międzynarodowy Rok Języków (2008). Zapewne jest to również otwarty obszar działań w zakresie formalnej i nieformalnej edukacji, której podstawowym celem powinno być wprowadzanie innowacji edukacyjnych poprzez promocję różnorodności kulturowej.

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA A SPECYFIKA EDUKACJI ELEMENTARNEJ W POLSCE I NIEMCZECH

W większości krajów członkowskich Unii Europejskiej edukacja przedszkolna jest pierwszym nieobowiązkowym etapem kształcenia, będącym integralnym składnikiem systemu szkolnego (Kamińska, 2001, s. 143). Edukacja najmłodszych uczniów powinna umiejętnie spletać naukę z zabawą, by w łagodny sposób wprowadzić ich w świat szkoły. Ten cel przyświecał w Polsce twórcom nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego, opisującej, jak przedszkole przygotowuje dziecko do podjęcia nauki szkolnej (Podstawa Programowa, 2008). Generalnie, placówki przedszkolne mają wspierać rozwój dziecka oraz przygotować do etapu kształcenia w szkole. Realizują te zadania poprzez 16 obszarów sprecyzowanych w Podstawie i tak sformułowanych, aby można było osiągnąć założone cele edukacji przedszkolnej. Wszystkich nie będziemy przytaczać, ale zwrócimy uwagę na te elementy, które są podstawą pierwszych obserwacji i doświadczeń dziecięcych w zakresie „spotkania” z różnorodnością w ogóle, a szczególnie różnorodnością kulturową. Wśród sprecyzowanych, licznych celów w Podstawie są obecne takie, które zakładają w pewnym stopniu przygotowanie dziecka do oswojenia z różnorodnością kulturową. Są to: budowanie systemu wartości, w tym wychowywanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co dobre i co złe; rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi; stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych; budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy

patriotycznej; zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej (Podstawa Programowa, 2008). Dodać należy tu ważną informację, że Podstawa Programowa określa ogólne wytyczne, stanowi podstawę edukacji w polskim systemie, pozostawiając jednak placówkom edukacyjnym, kuratorom, dyrektorom i nauczycielom możliwość opracowywania propozycji własnej realizacji zajęć, na podstawie programów autorskich, innowacji edukacyjnych czy eksperymentów edukacyjnych. Na tej podstawie w Polsce działają placówki, które w swoich ramach realizują programy z zakresu edukacji międzykulturowej.

W Niemczech nauka jest obowiązkowa dla wszystkich dzieci do 18 roku życia, czyli trwa 12 lat. Pierwszy poziom jest określany jako *Primarbereich*, jednak fakultatywne jest wychowanie przedszkolne (*Kindergarten*, *Sonderkindergarten* – odpowiednik przedszkoli integracyjnych w Polsce). Wcześniej można skorzystać z opieki nad dzieckiem w żłobku (*Kinderkrippen*, *Kita*). W niektórych landach organizuje się formę przejściową pomiędzy przedszkolem a szkołą podstawową, na kształt polskiej klasy „0”. Są to tak zwane *Vorklassen* i *Schulkindergarten*. Ponieważ obecnie „*Kinderkrippen*” i „*Kindergarten*” oficjalnie nie są częścią publicznego systemu szkolnictwa w Niemczech, to nie ma uniwersalnego programu nauczania, przeznaczonego do realizowania w przedszkolach. Kompetencje w tym zakresie zostały całkowicie przekazane dyrektorom tych placówek. Znane są tylko ramowe cele nauczania (zapisane w akcie *Jugendwohlfahrtsgesetz*, czyli tzw. akt młodzieżowej opieki społecznej), które każda placówka powinna realizować. Warto je tu przytoczyć: „Promować rozwój dziecka poprzez skupianie jego uwagi na zabawie, bez szczególnego wyróżniania żadnego z obszarów wiedzy, przeznaczonych do późniejszego opanowania w szkole. Dbać o rozwój zarówno fizyczny, jak i intelektualny dzieci, rozwijać umiejętności życia w grupie i społeczeństwie, sukcesywnie przygotowywać do wdrożenia dziecka w zbliżające się obowiązki szkolne” (*Jugendwohlfahrtsgesetz*, 1990, z późniejszymi zmianami w 1998). Dla funkcjonowania placówek przedszkolnych w Niemczech niezwykle istotne jest prawo imigracyjne, które zapewnia nowym przybyszom kursy integracyjne, a dzieciom właściwą edukację włączającą i międzykulturową (Nohl, 2014).